

Opinionsbildande och frigörelse

sammanställt av
redaktörerna

Kampen för rättvisa | Mot internationell representation | "Romernas uppvaknande" – den första romska kongressen (1971) | Den andra romska kongressen (1978) | Politiken för erkännandet av folk mordet på och institutionaliseringen av romer | En växling till öst | Politisk delaktighet på nationell och statlig nivå | Utmaningen i att samarbeta | Utsikter inför framtiden

► Under den större delen av 1900-talet förblev romernas frigörelseaktiviteter i stort sett isolerade experiment. Under 1950- och 1960-talet växte antalet organisationer och detta beredde väg för den "romska rörelsen" under 1970-talet. Detta årtionde grundades ett stort antal lokala och nationella romska organisationer med en mängd olika syften och mål, och stora ansträngningar gjordes för en politisk representation av romerna på ett internationellt plan. Sedan 1989 har romernas företrädare i kommunala och nationella politiska organ ökat i många östeuropeiska länder.

GELEM, GELEM

*Gelem, gelem, lungone dromensa
Maladilem baxtale Romensa
A Romale katar tumen aven,
E carensa baxtale dromensa?*

*A Romale, a Čhavale
Vi man sas ek bari familija,
Murdadas la e kali legija
Aven mansa sa lumnijake Roma,*

*Kaj putajile e romane droma
Ake vrijama, ušti Rom akana,
Men khutasa mišto kaj kerasa!
A Romale, a Čhavale*

JAG HAR VANDRAT, VANDRAT

*Jag har vandrat, vandrat långa vägar
Och jag har mött glada romer
Åh romer, varifrån kommer ni,
med tält på glada vägar?*

*Åh romer, åh kamrater
En gång hade jag en stor familj
Den svarta legionen mördade dem
Kom nu, all världens romer*

*För romernas vägar har öppnats
Nu är det dags, romer res er upp,
Vi kommer stiga högt om vi handlar nu!
Åh romer, åh kamrater*

III. I "Gelem, Gelem" lades fram som ett förslag på en romsk nationalsång vid den första romska kongressen 1971 i London. Idag är det förmodligen den romska sång som spelas i flest gånger. (Texten på romani chib som skrevs av Jarko Jovanović under 1971 års kongress, efter en traditionell melodi.)

INLEDNING

De första strävandena efter romernas frigörelse uppstod i de östeuropeiska länderna.

I slutet av 1800-talet var Lazar Naftanaila först med att försöka organisera de rumänska romerna i sitt "Infra-tirea Neorustica" (De nya jordbrukarnas brödraskap). I Bulgarien finns möten registrerade under 1905 och 1906, där romska ledare lämnade in framställ-

ningar till parlamentet och krävde att deras folk skulle få rösträtt, något som fråntagits dem.

Med början i Polen och Rumänien gjordes det på 1930-talet försök att förena olika företrädare i landet och att inrätta nationella organisationer. Sådana strävanden misslyckades dock ofta på grund av inre konkurrens och ledarskapsanspråk.

I Sovjet omvandlades med statens stöd en frivillig organisation 1925 till det

"Allryska zigenarförbundet", som leddes av Andrei Taranov, medlem av Allunionens kommunistiska parti (bolsjevikerna), och Ivan Rom-Lebedev. Upplösningen av förbundet 1928 påverkade inte den mängd av kulturella, sociala och utbildande aktiviteter som hade uppstått och som fortsatte tills det att statspolitiken förändrades i slutet av 1930-talet.

I de västeuropeiska länderna fanns det överhuvudtaget ingen liknande aktivitet före andra världskriget.

ROMERNASFRIGÖRELSEAKTIVITETER I DE KOMMUNISTISKA LÄNDERNA

Trots att de östeuropeiska romerna, särskilt i Jugoslavien, skulle komma att spela en avgörande roll på internationell nivå när det gällde verksamheterna för romernas frigörelse, uppkom dessa huvudsakligen i västra Europa. Anledningen till detta är framför allt att etableringen och utvecklingen av romska organisationer inte var möjlig i kommunistländerna utan statens och partisystemets godkännande och aktiva stöd.

”Romska minoriteters allmänna förenade allmänna kulturorganisation ”Ekhipe”” (”Ekhipe”: ”enighet” på romani chib”) i Bulgarien leddes av Shakir Pashov, en välkänd romsk aktivist och funktionär för det bulgariska kommunistiska partiet, och grundades den 6 mars 1946. ”Ekhipe” startade många lokala avdelningar och tidningen ”Romano Esi” (”Romernas röst”) publicerades (senare

omdöpt till ”Nevo Drom” – Ny väg – tillsammans med ”Romernas centrala, zigeniska musikteater”). Mot slutet av 1940-talet skedde drastiska förändringar inom politiken, och Shakir Pashov stängdes ute från det bulgariska kommunistiska partiet och skickades till Belenes koncentrationsläger. De romska tidningarna och teatrarerna upphörde och de romska organisationernas lokala avdelningar blev en del av en allmän massorganisation som dominerades av det bulgariska kommunistiska partiet (”Fäderlandsfronten”). 1957 gjordes ett försök att återuppliva den organiserade romska rörelsen, men detta stoppades snabbt och romerna placerades åter igen under Fäderlandsfronten, som också publicerade tidningen ”Nytt zigenarliv” fram till 1988. [Ill. 3]

I Ungern grundades ”Magyar Ciganok Müvelödesi Szovetseg” (Ungerska förbundet för zigenisk kultur) 1957 och leddes av Maria Laszlo. Hon försökte utvidga verksamheten och göra den till en nationell organisation för minoriteter, men organisationen var

KAMPEN FÖR RÄTTVISA

Efter 1945, när de flesta regeringar inte tog sitt ansvar för de brott som begåtts under den nazistiska perioden och inte kände något behov av att ta itu med konsekvenserna, hade romerna inte tillräckligt starka påtryckningar. Endast enskilda icke-romska organisationer försvarade den åter igen marginaliserade minoriteten. Deras arbete för rättvisa och jämlikhet medförde dock inte några betydelsefulla framgångar.

Förnekandet av grundläggande rättigheter, som var fallet i Tyskland, där romerna (huvudsakligen sinti) ignoreras i gottgörelseprocessen, och den ständiga diskrimineringen medförde bildandet av nya organisationer.

Med början på 1950-talet grundades olika sintiska organisationer i Tyskland, vars syfte var att hjälpa de överlevande från nazisternas förföljelse att hävda sin rätt till ersättning och få till stånd rättegångar mot de forna bödlarna. Senare utvidgade de sina aktiviteter till kampen för medborgerliga rättigheter och social jämlikhet för sinti.

En milstolpe i romernas frigörelsehistoria var grundandet av ”Verband rassisch verfolgtet nicht-Juden” (Förbundet för rasförföljda icke-judar) 1956 av Oskar och Vinzenz Rose. Ur denna organisation utvecklades ”Verband Deutscher Sinti” (Förbundet för tyska sinti) 1972, vars lokala och regionala organisationer så småningom gick samman och 1982 bildade ”Zentralrat Deutscher Sinti und Roma” (Centralrådet för tyska sinti och

romer). Trots att de inte var outmanade i påståendet att de representerade alla Tysklands sinti och romer, hanterade den här organisationen effektivt ersättningsfrågor och officiellt erkännande av sinti och romer, och blev en av de mest inflytelserika romska företrädarna i Europa.

Redan 1968 hade den olösta frågan om nationalitet och den osäkra bosättningen för de invandrande romerna lett till upprättandet av den internationella kommissionen för zigenarnas rättigheter i Hamburg. Det förväntade grundandet av en gemensam tysk representation misslyckades dock 1969 på grund av konkurrensen om ledarposter mellan de romska delegaterna, såväl som åsiktskillnader om kompetensen hos den kommitté som täckte både regionerna och de olika romska grupperna.

MOT EN INTERNATIONELL REPRESENTATION

Precis som i Tyskland gjordes det försök i Frankrike att förena alla de romska grupperna i landet till en gemensam representation. Frankrike fungerade dessutom som utgångspunkt för att överföra den påbörjade processen med självorganisering till internationell nivå.

1960 grundade Ionel Rotaru ”Communauté Mondiale Gitane” (zigenarnas världssamfund, CMG) i Paris.

Utifrån CMG, som upplöstes av den franska regeringen 1965, bildades ”Comité International Tzigane” (CIT). Ledd av Vanko Rouda, började kommittén att överbrygga de gränser som fanns mellan romerna på grund av nationella och religiösa skillnader och skillnader mellan de olika grupperna av romer. CIT stod i nära samarbete med den romska evangeliska kyrkan (grundad 1952 av Clement Le Cossec) och tog kontakt med utländska organisationer som ”zigenarrådet” i Storbritannien (grundat 1966) och det ”nordiska zigenarrådet”

i Sverige (grundat 1973).

CIT hade som syfte att få slut på tvångsassimileringen och att förbättra romernas juridiska och sociala status världen över. För att uppnå detta använde de sig av moderna strategier: PR, mediakampanjer, demonstrationer och påtryckningar som syftade till att få regeringar och samhälle att ändra sina tankesätt och att hjälpa romerna att bli mer likställda. CIT, omdöpt 1971 till ”Komitato Lumniako Romano” (på franska ”Comité International Rom”, CIR) gav även ut en tidsskrift ”La Voix

bara verksam under två år. "Ciganyszövetseg" (Zigenska rådet) leddes av Menyhert Lakatos och grundades 1974. Det efterträddes 1985 av "Országos Ciganytanacs" (Det nationella zigenska rådet) som leddes av Jozsef Daroczi. Den här nya organisationen var huvudsakligen aktiv inom det kulturella området.

I Tjeckoslovakien fanns det också romska organisationer under en kort tid. "Zväz Ciganov-Romov" (Det zigensk-romska förbundet) leddes av Anton Facuna och grundades 1968 i Slovakien, och året därpå grundades det liknande "Svaz Cikanu-Romu" (Det zigensk-romska förbundet) i Tjeckien. De två organisationerna gick samman under "Folkfronten" (en massorganisation som styrdes av de kommunistiska partiet). De romska organisationerna skapade ett nätverk av lokala avdelningar och försökte utföra aktiviteter inom sysselsättning, att förbättra bostadsförhållandena och utbildningen av romska barn, att lösa problemen som de romska kvinnorna stod inför och att främja den romska kulturen. De var

dock endast verksamma under några år och upplöstes i början av 1970-talet.

I Jugoslavien var omständigheterna speciella. "Romsällskapet" grundades 1969 och inrättade avdelningar och andra romska organisationer i hela landet. På 1970-talet fanns det över 60 romska organisationer och antalet ökade ständigt. 1986 gick de samman i ett förbund för romska sällskap i Jugoslavien.

I de andra östeuropeiska länderna fanns det egentligen ingen organiserad romsk rörelse. I Polen och Rumänien uppstod flera lokala romska organisationer under 70-talet, vars aktiviteter var begränsade till det kulturella området (organisering av skolor och grupper för romska musik och dans, deltagande i högtider och festivaler, m.m.). Liknande aktiviteter ägde i större skala rum i de många romska musik- och dansensembler i Sovjetunionen och det fanns även några få exempel i Albanien.

Ill. 5 (tillhandahållen av Elena Marushiakova / Veselin Popov)

Mondiale Tsigane". 1971 arrangerade CIR formellt den första romska kon-

gressen. 1972 fanns det 23 internationella organisationer i 21 länder, inklu-

sive Kanada och Australien, som hade kopplats samman genom CIR.

DEN "ROMSKA RÖRELSENS" UPpvaknande – DEN FÖRSTA ROMSKA KONGRESSEN (1971)

Lanseringen av det som senare kom att kallas "romska rörelsen" utlöste en drastisk förändring i hur de romska organisationerna hanterade den politiska och sociala verkligheten: under en mycket lång tid hade romernas öde definierats ("utifrån") av majoritetsbefolkningen. Deras beteendemönster under århundradena motsvarade beteendet i ett så kallat "reträttsamhälle", som kännetecknas av att man undvek konflikter och flykt från ogynnsamma förhållanden.

Mot slutet av 1970-talet hade en liten men stabil romsk elit bildats i Öst- och Västeuropa, som för första gången offentligt lyfte fram de romska frågorna och motsatte sig romernas fastställda so-

ciala och ekonomiska status. [Ill. 2]

Strävandet efter jämlikhet och socialt erkännande var till stor del ett resultat av en förändring i hur romerna handskades med sin egen identitet. Assimilering till majoritetsbefolkningen och självförnekande ersattes av offentligt stöd för och ett accepterande av den romska kulturen. Integrering behövde inte längre innebära att den egna kulturella identiteten gick förlorad. Romerna krävde att samhället skulle erkänna och respektera dem som romer. Jämte de politiska kraven gjordes det också ett försök att beskriva romernas historia och kultur inifrån och att göra den tillgängligt för icke-romer.

Bildandet av den romska kongressen 1971 utgör den nya politiska rörelsens genombrott. Den första konferensen i London med deltagare från 14 länder var ett uttryck för behovet av en "internationell enighet", kampen mot

social marginalisering och en gemensam strävan mot en positiv framtid.

Med bas i en "romsk nations" existens föreslogs sången "Gelem, Gelem" som den officiella romska nationalsången och en gemensam flagga skapades. Mottot "Opre Roma!" blev den politiska tesen för den romska rörelsen och dess kamp för social rättvisa och jämlikhet. Uttrycken "rom" och "romani" valdes som officiella beteckningar för att få slut på gamla fördomar och hjälpa till med nytt självförtroende. Slobodan Beberski valdes till ordförande, Dr. Jan Čibula från Tjeckoslovakien till (vice) ordförande och Gratan Puxon, ledare för det brittiska zigenarrådet, valdes till generalsekreterare, och olika kommittéer inrättades för att hantera krigsförbrytelser, utbildning och sociala förhållanden, såväl som romernas kultur och språk. [Ill. 1, 4, 5]

DEN ANDRA ROMSKA KONGRESSEN (1978)

Kongressen i London satte igång och stärkte frigörelseaktiviteter världen

över, vilket medförde bildandet av andra politiskt aktiva romska organisationer i och utanför Europa. Detta ledde till att inte mindre än 50 romska organisationer från hela Europa, USA, Indien och Pakistan deltog på den andra romska

kongressen, som hölls i Genève i april 1978. Bildandet av International Romani Union (IRU) 1977, som förde samman lokala och nationella företrädare, var ett viktigt steg för framtiden. Under de följande åren och årtionden lyckades

III. 3

Shakir Pashov (mitten) bland deltagarna på en konferens för det Allzigen-ska förbundet mot fascism och rasism och för främjandet av den zigen-ska minoritetens kulturella utveckling i Bulgarien, den 12-13 mars 1949.

(från Studii Romanis arkiv, Sofia, Bulgarien)

III. 4

Deltagare vid den första romska kongressen i London 1971 sjunger nationalsången "Gelem, gelem" (text av Jarko Jovanović, i vitt). Jan Čibula (längst till vänster) blev senare IRU:s första president och Grattan Puxon (längst till höger) spelade en viktig roll i anordnandet av den andra kongressen. Walsall, 1971. Bakom står Ladislav Demeter, Vanko Rouda och Juan de Dios Ramirez.

(ur Marushiakova / Popov 2001, s. 66)

IRU få regeringarna att uppmärksamma romska frågor och föra fram dem internationellt. 1979 anslöts IRU till FN:s ekonomiska och sociala organ som en enskild organisation.

Den romska rörelsens internationella erkännande fick en knuff framåt genom stöd från Indien. Indiska politiker arbetade för att etablera och stärka romernas kulturella kontakter med sitt

ursprungsland. Under en internationell romsk festival i Chandigarh tog den indiska premiärministern Indira Gandhi emot en romsk delegation och försäkrade dem om Indiens stöd i FN.

ERKÄNNANDET AV FOLKMRDET OCH INSTITUTIONALISERINGEN AV DEN ROMSKA POLITIKEN

Den tredje romska kongressen hölls i Göttingen 1981. Mot bakgrunden av fortgående brott mot de medborgerliga rättigheterna krävde 300 delegater från 22 länder att Helsingforsdeklarationen skulle tillämpas för det romska folket. Fokus lades också på romernas öde under den nationalsocialistiska tiden, en fråga som drevs av "Gesellschaft für bedrohte Völker" (Sällskapet för skydd av hotade folkslag). Den tyska regeringen ombads att erkänna folkmordet på romerna och att arbeta fram en lämplig lösning på problemen om ersättning. Under en mottagning för representanter från Centralrådet för tyska sinti och ro-

mer och förbundskansler Schmidt (och även senare med oppositionsledaren Kohl) erkändes folkmordet officiellt 1982. Man lade också grunden för ersättning och finansiering av sinti- och romorganisationer.

Denna framgång hade positiva effekter på hela rörelsens självförtroende. Under tiden mellan den tredje och den fjärde kongressen (som hölls i Warszawa 1990) uppnåddes en förbättring av romernas sociala förhållanden och skyddet av deras nationella minoritetsrättigheter i flera olika länder. Vid möten med representanter från olika avdelningar inom FN, UNESCO, Europarådet och EG diskuterades romska frågor av internationella kommittéer. På det här sättet kunde man uppnå de förhållanden som krävdes för att de romska organisationerna skulle kunna etablera sig. 1986 blev International Romani

Union medlem av UNICEF.

Både Europarådets lokala kongress och Europaparlamentets kommission för mänskliga rättigheter behandlade upprepade gånger romernas situation. Efter IRU:s medlemskap i OSSE 1990 upprättades ett kontaktkontor för sinti och romer i Warszawa 1994.

Efter den femte romska kongressen, som hölls i Prag 2000, var det nödvändigt att göra förbättringar inom IRU och man skapade en ny struktur. Nu följde grundandet av ett romskt parlament, som framöver tid skulle bestämma vilken riktning IRU:s interna och internationella politik skulle ta. Tillsammans med parlamentet, som är unionens bestämmande organ, inrättades en kommitté som fungerade som nytt verkställande organ. Den forne presidenten av IRU, Dr. Emil Šuka, valdes till ordförande av kommittén som bestod av 15 medlem-

DE JUGOSLAVISKA ROMERNAS FRAMTRÄDANDE ROLL INTERNATIONELLT

Den livliga romska rörelsen i Jugoslavien blev snabbt internationellt berömd. Den jugoslaviska delegationen var aktiv i den första romska kongressen i London 1971. Representanter från 8 länder deltog (med deltagare från flera länder) och bland dessa fanns två östeuropeiska länder, Jugoslavien och Tjeckoslovakien. Slobodan Beberski valdes till kongressens ordförande och man lade grunden till IRU (då RIC), med Berberski som den första ordföranden för denna internationella romska organisation. Enligt kongressens protokoll var en av den nya organisationens viktigaste uppgifter att sprida Jugoslavien som ett föredöme i sin hållning till romerna. Flaggan som antogs vid kongressen fanns till och med i två varianter – en "officiell", den blå och gröna flaggan med den gamla indiska "chakra" i mitten, och en flagga för Östeuropa där man lade till en röd stjärna.

Jugoslavien stödde troget den internationella romska rörelsen på olika sätt: 1974 hölls den första internationella romska festivalen i Chandigarh, Indien, och en romsk delegation (huvudsakligen från Jugoslavien) togs emot av premiärminister Indira Ghandi. Mötet hade anordnats med hjälp av det jugoslaviska ut-

rikesdepartementet via *De alliansfria staternas organisation* (vid den här tiden var både Jugoslavien och Indien framträdande medlemmar i organisationen).

Under den romska rörelsens första utvecklingsfaser var Jugoslaviens politiska stöd en viktig faktor. Den jugoslaviska delegationen vid de tre första kongresserna stöddes av staten och var den största delegationen, vilket var anledningen till att det alltid satt jugoslaviska romer på framträdande positioner i IRU:s ledande organ. Vid den andra kongressen 1978 i Geneve röstade IRU om nytt ordförandeskap – Dr Jan Čibula (en emigrant från Tjeckoslovakien) valdes till ordförande och Shaip Yusuf (Jugoslavien) till generalsekreterare. Vid den tredje kongressen 1981 valdes Sait Balic till ordförande (vid den tidpunkten medlem i centralkommittén för jugoslaviska kommunister) och Rajko Djuric (Jugoslavien) valdes till generalsekreterare. Det sista stora jugoslaviska inflytandet inom den romska rörelsen var under den fjärde kongressen i Warszawa 1990, då Rajo Djuric valdes till ordförande.

Ill. 5 (tillhandahållen av Elena Marushiakova / Veselin Popov)

mar. Den sjätte och än så länge senaste romska kongressen hölls 2004 i Lanciano i Italien, där den nye ordföranden, Stanislav Stankiewicz, valdes. [Ill. 6, 7]

Trots det faktum att deras problem har institutionaliserats, så motsvarar det ofta inte romernas förväntningar. Än så länge har inte bara verkställandet

av romska krav försämrats av de olika regeringarnas motstånd, utan det finns också olika uppfattningar bland romerna. Det pågår fortfarande allvarliga interna diskussioner om romernas status som minoritet. Medan några organisationer stöder erkännandet av romerna som en nation "utan något område" eller

som en minoritet med flera nationaliteter, kräver många andra ett erkännande av romerna som en nationell eller etnisk minoritet. För att nå framsteg kommer det bli nödvändigt att hitta en status som kombinerar ett nationellt medlemskap med ett medlemskap för många nationaliteter.

EN ÖVERGÅNG TILL ÖST

I västra Europa uppkom mängder av oberoende organisationer från 1970 och framåt, som finansierades av betalade medlemmar och ibland med stöd från nationella myndigheter. Dessa organisationers samlade kraft fokuserades, och gör det fortfarande, på frågor som rör mänskliga rättigheter, kultur och utbildning. I Frankrike och Storbritannien fokuserade man på den kringresande befolkningens problem, som till exempel fientlighet från majoritetsbefolkningen, bristen på ordentliga lägerplatser, och utbildningsproblem. Fram tills idag har många framsteg gjorts av organisationer

i Storbritannien, Frankrike, Tyskland, Skandinavien och andra länder. Till exempel förklarades de infödda romerna en nationell minoritet med särskilda rättigheter i Österrike (1993), i Finland (1995) och i Tyskland. I och med att den romska befolkningen är relativt liten i de flesta västländer stod inte främjandet av politisk representation högst på aktivisternas lista.

EUROM och, kort därefter, Roma National Congress (RNC) grundades på initiativ av den Hamburgbaseerade "Roma & Cinti Union" (grundad 1980). RNC är idag jämte IRU den näst största internationella romska organisationen, och fokuserade sin verksamhet på erkännandet av romerna som en europeisk minoritet och godkännandet av

en "romsk deklARATION" av internationella organisationer, något som officiellt skulle fastställa romernas rättigheter.

I Central- och Östeuropa skulle romernas frigörelseprocess dröja ytterligare ungefär tjugo år, utöver de ovan nämnda enskilda aktiviteterna. I och med de politiska förändringarna efter 1989 och en befolkning under stor ekonomisk påfrestning bildades det både lokala och gränsöverskridande förbund i alla östeuropeiska länder med en betydande romsk minoritet. Men den här sociala, politiska och kulturella förnyelseprocessen fick en svag inledning, eftersom det fanns stora spänningar mellan romerna på grund av kulturella och sociala skillnader, och även klyftor mellan demokratiska principer och de

III. 6
Emil Ščuka (till vänster), som valdes till generalsekreterare under den fjärde romska kongressen och till ordförande vid den femte kongress, i samtal med Estref Abduramanoski, ordförande i Australian Roma Union. Prag, juli 2000.

(ur Acton / Klimová 2001, s. 192)

III. 7
Lyobov Demetrova, romernas ryska förbund, sjunger den romska nationalsången under invigningen av den femte romska kongressen i Prag.

(ur Acton / Klimová 2001, s. 192)

traditionella myndigheterna såväl som mellan de politiska och individuella ambitionerna. Dessutom fanns det ett stort politiskt motstånd mot romernas organisering.

Under 1990-talet bildades det en rad icke-statliga organisationer som verkade för mänskliga rättigheter, utveckling av bostäder, bättre hälsa och

bättre utbildning. De erbjöd också juridisk hjälp, socialstöd, utbildade medlare och försökte påverka med hjälp av massmedia m.m. Man har ett flertal gånger ifrågasatt både lämpligheten och effektiviteten hos dessa ansträngningar. Inflytelserika internationella organisationers åtagande, som "Open Society Institute", och finansieringen av ju-

ridiska kontor, som "European Roma Rights Centre (ERRC) i Budapest, har fört fram frågan om de östeuropeiska romerna både nationellt och internationellt. Däremot har detta skapat mycket få nya arbetstillfällen för romerna, trots de olika program som utarbetats för detta syfte.

POLITISK DELAKTIGHET PÅ EN NATIONELL OCH STATLIG NIVÅ

De kommunistiska regimernas fall medförde inte bara att romerna kunde utöva påtryckningar både i och utanför sina egna länder. Det medförde också möjligheten att delta i politik på nationell nivå. De vände sig till politiska partier som var sympatiskt inställda till dem för att bli uppsatta på väljarlistor, eller bildade sina egna partier, som i sin tur samarbetade med större partier med liknande ideologisk inriktning. På det här sättet lyckades romska kandidater i Rumänien, Bulgarien, Tjeckien, Slovakien och Ungern ta sig in i parlamentet. 2004 blev både den ungerske politikern och antro-

pologen, Livia Járóka (från det konservativa FIDESZ-MPSZ) och kommunikationsexperten och journalisten, Viktória Mohácsi (från den liberala SZDSZ) EU-parlamentariker. Den första EU-parlamentarikern av romskt ursprung var Juan Dios Ramirez-Heredia, som 1986 bildade det spanska Unión Romani och som hade en plats i Europaparlamentet 1999 under en kort period.

I Tjeckoslovakien bildade några av den romska intellektuella eliten "Roma Občanska Inicijativa" (Romskt medborgerligt initiativ, ROI), ett romskt parti med en riksomfattande täckning. Ledaren Emil Ščuka blev senare ordförande i International Roma Union (IRU). I juni 1990 ställde ROI upp i parlamentsvalet tillsammans med Občanské fórum (Medborgarforum) och Verejnost' proti

násiliu (Folket mot våld), två politiska rörelser som spelade en framträdande roll i kommunistregimens fall. ROI fick fyra platser i det tjeckiska parlamentet och ett mandat i Slovakiens nationalråd.

ROI bestämde sig för att ställa upp som ett självständigt parti i parlamentsvalet 1992. Partiet fick dock endast 0,53 procent av rösterna. Det ökade antalet konflikter mellan romer och majoritetsbefolkningen i mitten av 90-talet ledde indirekt till bildandet av en ny romsk politisk enhet, Roma Intellegentsia for Co-existence in the Slovak Republic (RIS). Sedan 1998 har romska politiker försökt att ena de romska partierna i Slovakien, men förhandlingarna har inte lyckats.

De kommunala valen 1998 var mer framgångsrika. Romerna fanns huvudsakligen med på ROI:s och RIS:s

UNGERN LOKALA OCH NATIONELLA STÖDSYSTEM

Departementet för nationella och etniska minoriteter (NEKH) bildades 1990 som en del av statens ramverk i syfte att utveckla och övervaka minoritetspolitiken i Ungern.

Minoritetslagen från 1993 utvidgade minoriteternas rättigheter och etablerade Ungerns unika system med minoritets-självstyre, som låter minoriteter bilda sina egna organ som sedan samarbetar med både lokala och nationella regeringar. Systemet för romerna och de andra minoriteterna inrättades 1995. Var och en av de cirka 1 000 romska kommunala självstyrande organen får ett statligt stöd på € 2 700. Kommunerna ska förse de romska organisationerna med en lokal infrastruktur. Kommunerna menar dock ofta att de bara kan handla inom de möjligheter de har till sitt förfogande. Ytterligare ett stort problem med systemet har varit att tills nyligen har alla kunnat rösta på representanter till minoritetsråden. Man har uppskattat att mindre än tio procent av de röstande har varit romer. I juni 2005 ändrades lagen så att man

nu måste vara registrerad som rom genom någon av de romska organisationerna för att ha rätt att rösta. Dock är det bara ungefär en tredjedel av romerna som öppet vill identifiera sig som romer, och många organisationer hävdar att ännu färre kommer att vilja registrera sig inför val.

2002 inrättade regeringen under premiärministerämbetet ett nytt ämbete för romer, som ska samordna regeringens romska politik. Därmed kan särskilda romska ämnen diskuteras på den högsta politiska nivån. Många av NEKH:s ansvarsområden rör romernas sociala integration och samordning av politiken i de olika områdena har förts över till det nya romska ämbetet. NEKH behåller också ansvaret för romernas kultur- och minoritetsrättigheter. Det har dessutom inrättats en parlamentskommissionär för etniska och nationella minoriteter (minoritetsombudsman). Denna institution övervakar minoritetsrättigheternas realisering, undersöker klagomål och strävar efter att gottgöra överträdelser mot de nationella och etniska minoriteternas rättigheter.

III. 8

väljarlistor, eller ställde upp som självständiga kandidater, men det fanns också romer på de andra partiernas väljarlistor. 254 romer ställde upp för platser i fullmäktige och sju kandidater ställde

upp till borgmästarplatser. Sammanlagt 56 romer blev invalda till fullmäktige och sex romska kandidater blev borgmästare. Man har fortsatt försöken att ena de olika grupperna, men utan några

resultat. De kunde inte enas om en gemensam strategi för de nationella valen 2002, i likhet med alla val sedan 1990, vilket därmed inte ledde till några platser i parlamentet för romerna.

UTMANINGEN I ATT SAMARBETA

Trots det faktum att det finns en stor andel romer i Central- och Östeuropa har de fortfarande ett mycket litet politiskt inflytande. Anledningen till detta återfinns inte bara i okunskap hos icke-romer och brist på finansiering från dessa, utan också i de skillnader som finns mellan de olika romska befolkningarna i Europa.

Det finns stora skillnader mellan många grupper när det gäller bostäder, språk (några talar romani chib, andra inte, och det finns också stora skillnader i de olika dialekterna av romani chib m.m.), och även skillnader i marginalisering, assimilering och integrering. Allt detta påverkar ”romanipen” (att vara rom) – den romska kulturens förverkligande och upprätthållande, och därmed också självförtroende och social ställning inom det romska samhället. Medlemmar av de ”traditionella”,

”äkra” romska grupperna vill ofta inte samarbeta med medlemmar av de ”assimilerade” grupperna, som ofta anses vara underlägsna.

Skillnader mellan de ledande personerna resulterar i andra spänningar inom den romska rörelsen. Den ledande gruppen består av högt respekterade personer bland romerna, men som på grund av bristande utbildning ofta är dåligt utrustade för att kunna hantera moderna administrationssystem. Nyligen har det vuxit fram en ny grupp av unga, utbildade personer som har tagit på sig ett politiskt ansvar. Kontrasten mellan det traditionella och det moderna demokratiska ledarskapet har lett till en markant ökning av romska organisationer och satt igång en kamp för vem som är den rätta representanten.

Trots skillnaderna mellan de enskilda organisationerna, kunde man nå ett samarbete i några länder för att åtminstone delvis kunna försäkra sig om en gemensam handlingsplan. Lösningen

på de interna konflikterna var nödvändig, särskilt eftersom de enskilda organisationerna i Europas östra och sydöstra länder inte skiljer sig mycket åt i sina krav (erkännande av romerna som en etnisk och internationell minoritet, ekonomiskt stöd till självständiga kulturcenter, närvaro i massmedia och motsvarande representation i politiska kommittéer).

I Västeuropa har de ”infödda” (etablerade) och de ”inflyttade” (nyanlända) romerna ofta spelats ut mot varandra på grund av skillnaderna i deras juridiska status. I Österrike erkänns de romer som botten i landet mer än hundra år som en minoritet, medan de nyinflyttade romerna däremot inte erkänns som en minoritet, oavsett om de är av österrikisk nationalitet eller inte. Därför kan de inte heller dra nytta av rättigheter och stöd för de etniska grupperna. Som en följd av detta fokuserar många romska organisationer i Österrike (precis som i många andra länder) på frågor inom gruppen och samarbetet mellan organi-

INGET BEHOV AV FÖRMYNDARMENTALITET

Grundandet av den "euro-romska" organisationen i Bulgarien är en betydelsefull händelse i utvecklingen av romernas frigörelse. 1998 samlades 3 386 delegater från 205 kommunala romska organisationer i Sofia med målet att föra samman det romska samhället, oavsett vilken grupp de tillhör. "Euro-Roma" finansierades av romer – huvudsakligen av kalderash – och bevisade att romerna inte behövde sponsras av staten eller icke-statliga organisationer (na-

tionella eller internationella). Detta initiativ ledde till betydande framgång för de olika romska partierna i 1999 års lokala val. Trots att trycket ökade på de redan etablerade partierna – med sina romska ledare fängslade eller i exil – medförde 2003 års lokala val ännu större framgångar, 164 romer valdes till i olika kommuners styrelser. Ett betydande antal romer utsågs också till borgmästare i många byar som hade en övervägande romsk befolkning.

III. 9 (se Marushiakova / Popov 2005, ss. 433-455)

sationerna är begränsat. Det finns några få undantag, till exempel "Roma Natio-

nal Congress" (RNC) från Hamburg eller "Romano Centro" i Wien, som ger

nyanlända romer hjälp med juridiska och sociala frågor och med utbildning.

FRAMTIDA UTSIKTER

Tack vare grundandet av romska organisationer, påtryckningar världen över, samarbete med internationella organisationer och institutionaliseringen av deras frågor, kan romerna idag påverka politiska processer på en kommunal, nationell och internationell nivå.

De senaste åren har olika avdelningar inom Europarådet och EU tagit upp romska frågor. Deras rekommendationer har dock ännu inte omvandlats till några betydande handlingar. Det finns dock två aktuella skeenden, som utifrån deras syfte och de första resultaten, mycket väl kan komma att spela en

stor roll i romernas frigörelseprocess.

2004 grundades "European Roma and Travellers Forum" (ERTF) i Strasbourg. Som en pan-europeisk organisation syftar den till att föra samman internationella och nationella romska organisationer och knyta dem till Europakommissionen, Europarådet, OSSE och andra internationella organ och organisationer. Under ERFT:s första möte i december 2005 valdes Rudko Kawczynski, ledare för RNC, till ordförande. Forumet registrerade sina nationella organ, som i sin tur ansvarar för registrering av de olika organisationerna som deltar i och har rösträtt i forumets församling i Strasbourg. 2005 togs ett initiativ efter en konferens i Ungern 2003 av nio östeuropeiska re-

geringar (Bulgarien, Kroatien, Tjeckien, Ungern, "Makedonien", Serbien, Rumänien, Slovakien och Montenegro) tillsammans med internationella institutioner (bland annat Europakommissionen, Europarådet, världsbanken), internationella icke-statliga organisationer (som Open Society Institute) och internationella romska organisationer, ett initiativ till att förklara åren fram till 2015 som "årtiondet för romernas delaktighet". En utvärdering av resultaten från initiativet kommer inte att bli möjlig förrän om några år, men det själva faktumet att romernas årtionde involverar flera östeuropeiska regeringar, såväl som romska organisationer gör detta till en enastående händelse i historien om romernas självstyrelse och frigörelse.

Bibliografi

Acton, Thomas / Klímová, Iлона (2001) *The International Romani Union. An East European answer to West European questions? Shifts in the focus of World Romani Congresses 1971-2000. I: Guy, Will (ed.) Between past and future. The Roma of Central and Eastern Europe. Hatfield: University of Hertfordshire Press, ss. 157-226* | **Hancock, Ian (2002)** *We are the Romani people. Ame sam e Rromane džene. Hatfield: University of Hertfordshire Press* | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2005)** *The Roma - a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies. I: Burszta, Wojciech et al. (eds.) Nationalism Across the Globe. Poznan: School of Humanities and Journalism, ss. 433-455* | **Matras Yaron (1998)** *The development of the Romani civil rights movement in Germany 1945-1996. I: Tebbutt, Susan (ed.) Sinti and Roma in German-speaking society and literature. Oxford / Providence: Berghahn, ss. 49-63*